

<https://doi.org/10.18485/analiff.2021.33.1.4>
811.13.41'282.3

Трагом путева развита српске дијалекатске лексике: називи за камен у говору Васојевића

Олга И. Богуновић*

Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

Кључне речи:

мотивациона
реконструкција
номинациони модели
етимологија
лексички слојеви
дијалекатска лексика
Васојевићи

Апстракт

У раду се са етимолошког и ареалнолингвистичког аспекта анализирају одабрани називи за камен ексцерпирани из *Речника Васојевића* Раде Стијовић. Циљ рада јесте да се осветли примарна мотивација неких де-етимологизованих назива, укаже на важност ове грађе за етимологизацију сродних лексема, те, на основу спроведене анализе, издвоје основни номинациони модели. У раду се упућује и на разнородност лексичких слојева овог говора (приметну и у домену ове релативно мале лексичко-семантичке групе), као и на то како екстралингвистички контекст (животни крајолик и свакодневни битак његових житеља) утиче на потребу за посебним именовањем различитих врста камена. (*примљено: 2. октобра 2020; прихваћено: 27. јуна 2021*)

1. Увод

Ширењем обима дијалекатских истраживања српске лексике, интензивирањем и реализацијом настојања да се прикупљена лексичка грађа лексикографски обради и публикује – дијалекатска лексика долази у фокус историјски усмерених лексиколошких истраживања, не само традиционално и на првом месту етимолошких него и лингвогеографских, ареално-типолошких, етнолингвистичких. Ненормираност дијалекатске лексике, њена често изразита структурна варијантност која може чувати трагове неке од етапа у историјској промени одређене лексеме, као и значајан удео хапакса као реликата древних форми и значења, те у односу на књижевни језик неретко веома велика семантичка разубењеност унутар појединих лексичко-семантичких група – лексику дијалекта чини основним и драгоценим ресурсом за бројна питања историјског развоја лексике српског језика. Говор Васојевића у том погледу – будући да садржи мноштво архаичних, ексклузивних и по пореклу разнородних лексичких јединица, међу којима су и оне које сведоче о духовној и материјалној култури локалних житеља – представља важан извор за историјски усмерена проучавања лексике.

Због географског простора који насељавају Васојевићи,¹ као и због главних праваца кретања при насељавању, локалних миграција и контаката његовог становништва – у лексички овог говора, према *Речнику Васојевића* Р. Стијовић (2014; надаље РВ), из којег смо примере ексцерпирали, могу се издвојити различити лексички слојеви:² **1)** базични прасловенски односно општесловенски, неретко обogaњен доцнијим иноекосним семантичким и творбеним иновацијама (нпр. *ѣло* ‘муљ’ (< **ǵblo*); *ѣлѣште* 1. ‘кошница’ и 2. ‘пчелињак’ / *уѣланѣк* ‘пчелињак’ (упор. псл. **ulbъ*); *клѣјет* ‘остава’ (< **klěť*/**klěťb*); *ужѣца* ‘кашика’ (< **lǝžica*); *нѣмѣт* ‘хранити’ (< **pitati*); итд.); **2)** романски предсловенски супстрат (нпр. *тѣмѣн* 1. ‘петелка’, 2. ‘стабљика зељасте биљке’ и 3. ‘комад расада за парадајз, паприку и сл.’ (: лат. *tērmōneu(m)*); *лениѣн* ‘чаршав’ (: лат. *linteōlu(m)*); *штрѣга/штрѣгна* ‘права, љута, опасна женска особа’ (вероватно далматоромански лексички оста-

- 1 Плење Васојевићи настањено је у источном делу данашње државе Црне Горе и припада области Брда. Чине га Горњи Васојевићи (чије је средиште у Андријевици) и Доњи Васојевићи (чије је средиште у Беранама). Становништво у васојевићким селима претежно је српско, док је у мањем броју села мешовито (нпр. Велика и Шекулар у Горњим Васојевићима, као и неколико села у Доњим Васојевићима (Стијовић, 2014: 7)). Говор Васојевића припада зетско-рашком дијалекатском типу српског језика. Највећим делом окружен је другим зетско-рашким говорима (говором Куча, Братоножића, Ровчана и Морачана, говором Колашина и јужног Потарја, Горњег и Доњег Бихора, те Плама и Гусиња), док су му у правцу ка државној граници са Албанијом суседни несловенски, северни албански говори.
- 2 У време масовног словенског продора на Балканско полуострво (7. век) и заузимања његове унутрашњости у том и предстојећем периоду, на већинском делу данашње државе Црне Горе живело је становништво романског порекла. Повлачећи се пред словенском најездом, оно је све више узмицало ка приморским градовима, у којим се до данас, за разлику од унутрашњости Црне Горе, знатно више очувао романски лингво-културни елемент. С друге стране, од османлијских освајања с краја 15. века данашња црногорска територија, и то превасходно њена унутрашњост, трпела је снажан етно-језички утицај од стране свог поробљивача. Трећи елемент етно-језичког мозаика на црногорском тлу, поред затеченог романског и наметнутог турског, јесте арбанашки, нарочито оснажен за време османлијске владавине овим подручјем. Арбанашки утицај на црногорске говоре, разумљиво, није свуда подједнак, тј. првенствено је присутан у источнијим црногорским крајевима, смештеним ближе данашњој државној граници са Албанијом (Мрковићи, Спич, Црмница, Зета, Кучи, Васојевићи, Гусиње и Плав).

так од лат. *strīga(m)*); итд.), затим нанос који указује на утицај приморских романизованих говора (нпр. *bāнда* ‘страна’ (: итал. *banda*); *лама/ламба/ламна* ‘суд од танког лима (обично за ношење или држање, остављање, а не кување) за воду, уље и сл., кофа, канта’ (: итал. *lama*); *маца* ‘тешки гвоздени чекић’ (: итал. *mazza*); *траве́за/трове́за* ‘кецеља’ (: вен. *traversa*); итд.) (в. Стијовић, 1996; Тешић, 2016: 25–322, s. v.; Ligorio, 2014, s. v.); **3**) лексичке иновације условљене језичко-културним контактима са суседним северноалбанским племенима (нпр. *ћафа* ‘геогр. превој’ (: алб. *qafë* ‘врат, планински превој’); *штџ* ‘преграда у јазу или бразда за одвођење воде приликом наводњавања’ (: алб. *shteg* ‘стаза, пролаз (најчешће на оградџи)’); *кљџра* ‘трошна кућица’ / *кљџрица* ‘колибица’ (: алб. *quar/quer* ‘подрум, остава’); *горџда* ‘кутлача’ (: алб. *garuzhdë* ‘варјача’); *теша* ‘постељина’ (упор. алб. *teshë* ‘намештај’); итд.) (в. Станишић, 1996: 62–126, s. v.); **4**) обиман слој оријенталне лексике из турског периода (нпр. *аљџа* ‘пуста, ненасељена земља’; *зинџан* ‘пространа и хладна просторија или зграда’; *баљук* 1. ‘врста веза на вуненој тканини’ и 2. ‘вунена нарочито извезена тканина’; *чџвре* ‘марамџа’; *џашаф* ‘компот од сувих боровница, крушака и јабука’; итд.) (в. Škaljić, 1966, s. v.).

У овако разнородном лексикону, који чува велики број архаичних и изразито територијално обележених лексичких јединица словенског и несловенског порекла, за етимолошку и ареалнолингвистичку анализу нарочито су инспиративне оне лексеме на трагу чијих је етимологизација могуће бар приближно реконструисати ванјезички контекст у којем се одвијала првобитна номинација одређених појмова важних за живот и светоназор тамошњих житеља, а уз то и осветлити путеве и сфере међујезичких, ареалних прожимања те кроз ту анализу оцртати правце простирања бројних изолекси и изосема, како на јужнословенском тако и на општесловенском терену.

Својом разнородношћу и мотивационом шароликошћу нашу пажњу је привукла група назива за камен. Њихова бројност, као и разноврсност мотивационих модела по којима су дати називи настали, сведочи о томе да је когнитивна мрежа активирана у процесу номинације ових денотата умногоме гушћа од оне присутне у књижевном језику или у говорима равничарских крајева, будући да је окруженост мноштвом разноврсног камења, упадљивим стеновитим и камени-тим врховима, кршевитим планинским пределима, бројним падинама низ које се камење осипа и сл. – условила посебну номинациону логику и много подробнију језичку слику датог денотата у настојању да се поједине врсте камена издвоје од других засебним именовањем. Упор. нпр. следеће називе за камен из РВ: **а)** називи мотивисани обликом камена – *брумбулаћ*, *бџбџ* и *бубуљџа* (52), *валутџа* и *валутџ* (58), *зунзуљџа* (220), *жмџ* (144), *џџа* (677), *плџа* (480); **б)** називи мотивисани структуром камена – *муљина* ‘камен лапорац’ (343),³ *шкџа* ‘ситни

3 Упор. и васојевишке им. *муљинџџа*, *муљинџџа* ‘њива или ливада чије земљиште садржи муљут’ и *муљо* ‘стрми терен где се ситно камење осипа; планинско точило низ које се осипа ситни камен’ (Стијовић, 2014: 343, s. v.). Им. *муљина*, у нешто другачијим значењима од оног забележеног у Васојевићима, присутна је и у неким другим црногорским говорима: упор. *муљина* ‘ситан пијесак’ у Загарачу (Ђупићи, 1997: 239, s. v.), ‘углачан камен из речног корита, облутак’ и ‘камен кафенкасте боје’ у Кучима (Петровић, Ђелић и др., 2013: 228, s. v.), и др. В. и Тешић (2016: 189), s. v. *муљо*; РСАНУ (13: 272) s. v. *муљина*.

камен, туцаник' (687),⁴ *криш* 'камен'⁵ (298); **в)** називи мотивисани употребом камена – *брѡдња̋к* и *брѡда* 'већи облутак (у реци или поред реке)', *бродовња̋к* 'већи округли камен у реци' (50–51),⁶ *крѡкалица* 'прелаз преко речице или већег потока, камење преко којег се оде' (294), *преска̋калица* 'камење преко речице које служи да се пређе на другу страну' (539); *метач* 'камен који се баца у момачкој игри надметања у бацању камена са рамена' (322), *петка̋ч* 1. 'један од пет каменчића у дечијој игри петкача, пиљак' (473); *мӳзаци/мӳзеи* 'камен крај струге од торе на којем музиља седи док музе овце' (342), итд.

У овом раду ми ћемо се осврнути само на неке од претходно наведених лексема, првенствено на оне које су се током језичког развитка деетимологизовале, те се на савременом синхронном пресеку убрајају у групу етимолошки тамне лексике. Етимологизација одабраних лексема ослања се у највећем степу на материјал словенских језика и њихових дијалеката, као и оних језика и дијалеката са којима су словенски долазили или и данас долазе у додир. С публикавањем нових лексикографских извора често већ постојеће прасловенске реконструкције бивају ревидиране, поједине интерпретације добијају неопходне семантичке паралелизме (који могу имати вредност доказа у претпостављеним правцима семантичког развитка), неке, опет, добијају нову потврду или потребну прецизност – те су и наши примери одабрани јер представљају прилог оваквог реда и значаја. Кроз анализу порекла датих лексема настојаћемо да покажемо како се у оквиру ограничене лексичко-семантичке групе коју чине

4 У том гласовном лику (са *l*) забележена је још у говору Куча: упор. *шк'ала* 2. 'ситно ломљено камење које се убацује у зид између каменних блокова' (упор. у том говору и им. *шк'алица* (дем.), као и *шка̋ва* (са *lj*) у истом значењу) (Петровић, Ђелић и др., 2013: 452, s.v.), док је у осталим црногорским говорима присутна једино у гласовном лику са *lj*: упор. *шкља̋ва* 'комади од камена, који се у зидању међу у клас између камена великог' (Црна Гора) (Караџић, 1852: 841, s. v., 2)); *шкља̋ве* 'ситно издробљен камен, шодер' у Загарацу (Ђуптић, 1997: 564, s. v.), *шкља̋ве* 'крупни шодер' у Црмници (Милетић, 1940: 261), и др. (в. Тешић, 2016: 302, s. v. *шка̋ва*). Ова именица заступљена је и на подручју Далмације: упор. *шка̋ве* 'крупни шодер', *шка̋в* (Буковица) 'тученац', *шка̋ва* (Дубровник) 'крхак камен што се умеће у грађевину' (Skok III: 398, s. v. *skalj*).

5 Псл. дијалектизам **krъšь* изведен је тзв. обрнутом творбом од глагола **krъšiti* 'ломити, делити на комаде' (в. ЭССЯ 13: 53–54, s. v. **krъšiti*), те би се његово етимолошко (примарно) значење могло дефинисати као 'разломљена (камена) површина', из кога се, како претпостављамо, развило секундарно значење 'камен или стена (као одломљени део првобитно хомогене камене масе)'.⁷

У значењу 'гола, каменита, стрма површина' лексема *криш* позната је широм српског говорног простора, док се у значењу 'камен' чује искључиво у говорима изразито брдско-планинских крајева, међу којима су и Васојевићи. Тако ју је Вук у значењу 'стена, камен' забележио у црногорским крајевима (Караџић, 1852: 310, s. v. под 2)), што потврђују и наши увиди у савремену дијалекатску грађу црногорског терена: упор. у говору Загараца – 'камен; камењар' (Ђуптић, 1997: 196, s. v. *криш*), у Кучима – 'камен' (Петровић, Ђелић и др., 2013: 197, s. v. *криш*), у Ускоцима – 1. 'камени брег', 2. 'камен' (Станић, 1990: I, 396, s. v.), у Прошћењу – 'камењар, камен, стена' (Вујичић, s. v.). У значењу 'шиљасто голо природно камење на планинама' дату именицу бележи и Г. Елезовић на Косову и Метохији (Елезовић, s. v.), док је у значењу 'стена, хрид, камен (лат. *saxum*)' она забележена и у историјским речницима српског језика (Даничић I: 502, s. v. *крьш*; RJAZU V: 645, s. v. 2. *krš* и 3. *krš*).

6 Иако дефинисана значења именица *брѡда*, *брѡдња̋к*, *бродовња̋к* у РВ указују само на то да је реч о 'округлом већем камену, облутку', на основу етимолошких увида (упор. псл. им. **brodъ*, чије је примарно значење 'плићак, газ, вода која се може прећи, прегазити' (в. ЭССЯ 3: 36–37, s. v. *brodъ*; Derksen, 2008: 64, s. v.) очувано широм српског говорног подручја), као и узимајући у обзир да се плиће речице и потоци у васојевићкој брдско-планинској области неретко могу премостити тј. *пребродити* помоћу камења које лежи на њиховом дну, сматрамо да је наведеним именицама оправдано приписати претпостављену примарну мотивацију.

називи за камен огледа језичка прошлост овог краја обележена бројним лексичким наслојавањима, иновативним и миксоглотским тенденцијама, те какви су били правци простирања појединих лексичких изоглоса. Треба напоменути да разматрања неких од претходно наведених лексема могу бити и прилог у науци доста проучаваном и семантички ограниченом корпусу назива планинског рељефа, који „занимают особое положение в общей лексической системе славянских языков прежде всего потому, что этот слой лексики в значительной своей части формируется в новых географических условиях жизни на Балканах” (Куркина, 1979: 42).

2. О одабраним називима за камен у говору Васојевића

2.1. Структурно-семантички и ареалнолингвистички аспект

Међу називима за камен у корпусу Р. Стијовић пажњу привлаче лексеме *жмљ*, *зунзуљца*, *брумбулак* (упор. и кучко *брумбул*)⁷ *’ак* ‘израслина, чвор, кврга’ (Петровић, Ћелић и др. 2013: 63, s. v.) и *бљбљ*/*бубуљца* – најпре због своје творбене структуре тј. суфикса *-ул/-уљ*, а онда и у одређеној мери деетимологизоване творбене основе, за коју се на савременом синхронном пресеку српског језика не може утврдити првобитна мотивација без помоћи етимолошких критеријума. Тој групи назива, за чију је мотивацију био пресудан заобљени, лоптасти облик камена, припадају и именице *валућца* и *валутак* ‘мали, обично обао камен’ (Стијовић, 2014: 58, s. v.)⁷ – чија се примарна семантика и данас чува захваљујући прозирној семантичкој и обличкој вези са истокореним лексемама типа *вал*, *валовит*, *ваљати* и сл.,⁸ као и им. *цљца* ‘(овећи) камен’ (Исто: 677, s. v.), коју В. Боричић (2002) у истом говору бележи и у значењу ‘дојка’.⁹

7 Упор. и *ваљ-љи* ‘обал камен, као песница велики’, творбени лик без деминутивних суфикса *-ца* и *-ак* који је Вук забележио у Далмацији (Караџић, 1852: 52, s. v.).

8 Именице *валућца* и *валућак* ‘обао, округли камен’ у етимолошкој су вези са псл. им. **valъ*, затим псл. глаголима **valiti (se)* ‘котрљати (се)’ (упор. стсл. *валити са*), **valjati (se)* (упор. стсл. *ваљати са*), као и глаголом **vblati (se)* (упор. стсл. *вљати са*) са редукованим степеном превоја, и сл. Деривати коренског степена **vbl-* у српском језику су, због нарушене примарне структуре услед одиграних историјских гласовних процеса, деетимологизоване тј. без етимолошких увида недоводиве у везу са лексемама са коренским ступњем **val-*. На пример, таква је им. *облутак* ‘речни заобљени камен’ (< псл. **ob-vbl-ut-ъкъ*; упрошћавање сугл. групе **bv- > b-*, губљење коренског полугласника у слабој позицији) или прид. *обао/обал* (< псл. **ob-vbl-ъ*). Именице са кореном *вал-* у значењу ‘обао, округли камен’, типа васојевићких *валућца* и *валућак*, осим у српским говорима, у том значењу познате су и у неким другим словенским језицима: упор. буг. дијал. *валок* ‘велики обао камен’, *валойшък* ‘ваљкаст, обао камен’ (БЕР I: 116–117, s. v. *валям*), рус. *валљн* ‘округли камен’ (Фасмер I: 270, s. v.).

9 Именица *цљца* у RJAZU, поред значења ‘дојка’ и ‘чутура’, дефинисана је и као ‘камен заобљен’, и то уз напомену да се у у том значењу чула по неким крајевима у Србији (RJAZU I: 776, s. v. 1. *сљца*), што је данас, према нашим увидима у савремену дијалекатску грађу са србијанског простора, потврђено у лексички Качера (Шумадија) – ‘већи камен’ (Петровић, Капустина, 2011: 315, s. v.), у ужичком говору – 1. ‘камен који може стати у шаку’, 2. ‘велики камен’ (Цвијетић, 2014: 409, s. v.) и у чачанском крају (интернет претрага). Ову именицу у значењу ‘пласа, каменчина тешка’ забележио је и Г. Елезовић (2017, s. v. *цљца*) на Косову и Метохији, док се у црногорским говорима, поред говора Васојевића, у општем значењу ‘камен’ јавља и у Ускоцима – ‘повећа каменца’ (Станић, 1990: II, 469, s. v. *цљца*?) и у говору Прошћења (Вујичић, 2018, s. v.). Напомињемо да је она присутна и у другим црногорским говорима, али у значењу ‘чутура’, како је посведочено код В. Караџића (1952: 813, s. v. *цљца*), а потврђено касније у Ускоцима – 1. а. ‘војничка чутура, плоска’, б. ‘војничка шоља’ (Станић, 1990: II, 469, s. v. *цљца*?) и у говору Загараца – ‘метална војничка посуда за воду, чутура, чутурица’ (Ћупићи, 1997: 543, s. v.).

Творбена структура разматраних именица (изузив им. жмѣљ и цѣца), будући да су изведене деминутивним суфиксима -ица (упор. *бубуљ-ица*, *валут-ица*, *зунзул-ица*) и -ак (упор. *брумбул-ак*, *валут-ак*), указује да је реч о камењу мање величине, што потврђују и забележене дефиниције њихових значења у РВ.

2.1.1. Жмѣљ

Лексема жмѣљ у значењу ‘камен’, која је, поред говора Васојевића (упор. 1. ‘тврдо, чворновато дрво’ и 2. ‘камен’ (Стијовић, 2014: 144, s. v.)), забележена још у Пиперима и у цетињском насељу Трешњево (РСАНУ 5: 435, s. v. жмѣљ¹⁰) представља девербатив покрајинског глагола *жѣти* (*жѣти*), *жем* а. ‘гњечити; тлачити, давити’, б. ‘истискивати течност из нечега, цедити’ и в. ‘пропуштати врло мале количине течности, цурити’ (Исто: 357, s. v.), на територији српског језика шире заступљеног у склопу својих префиксираних деривата типа *са-жети*, *са-жем* (упор. и *са-жимати*). Тај глагол је континуант псл. глагола *žeti, *žymo ‘притискати, гњечити’, у оквиру чијег се коренског гнезда јасно могу издвојити деривати са семантиком из класе *potina resultativa* ‘нешто што је настало као резултат стискања, гњечења, мрвљења’: упор. пољ. *žmut/žmyt/žmot* и рус. *жмот* у значењу ‘грумен, грудва’ (Варбот, 1984: 223), затим примере са -о- коренским вокализмом (типичним за именице постале од глагола) – словен. *gomólja*, чеш. *homole* ‘грумен, грудва’, укр. *гомók* ‘грумен земље’, као и њихове етимолошке паралеле у генетски блиским балтским језицима: лит. *gùmulas*, *gumulỹs* ‘грудва (снега), чвор’, *gāmalas* ‘грудва снега, парче хлеба’ према гл. *gùmultī*, *gùmurtī* ‘месити, притискати, гужвати’ (Фасмер II: 59, s. v. жму, жатъ).¹¹

Сходно томе, семантички развитак дијалектизма жмѣљ могао је тећи у правцу развијања резултативне семантике, тј. именовања ‘онога што је добијено као продукт радње притискања, гњечења, мрвљења’,¹² док је конкретизацију овог значења могуће извести поређењем са семантиком његових деривата. Наиме, на основу пренесеног значења ове именице у говору Загараца – ‘јадов, слабашан, нејак, несигуран човјек, неспретна и неотресита особа, особа која није способна ни за што’ (Ћупићи, 1997: 96, s. v.), као и значења гл. жмѣљнути а. ‘скочити, одскочити’ и б. ‘брзо проћи, пројурити’ (РСАНУ 5: 436, s. v.),¹³ можемо претпоставити да је у питању мали, ситан али чврст и обао камен, какав обично и настаје као резултат разлагања стења под притиском воде и ветра.¹⁴

10 У РСАНУ именице жмѣљ² и жмѣљѣк ‘камен’ означене су као покрајинске (РСАНУ 5: 435, s. v.), а из забележених примера њихове употребе дознајемо да се чују у Пиперима и цетињском насељу Трешњево.

11 Псл. гл. *žeti и његови деривати пореклом су из пие. коренског гнезда *g(e)j- (упор. грч. *γέμο* ‘бити пун’, *γόμος* ‘бродски терет’, норв. *kumla* ‘месити, стискати’, *kumla* (ж. р.) ‘грумен, грудва’, ир. *gemel* ‘окови’, лат. *gemere*, фриз. *гѣмелен* ‘роб’ (Фасмер II: 59, s. v. жму, жатъ; Skok III: 679, s. v. žėti²; Derksen 2008: 561, s. v. *žeti I)).

12 Другим речима, семантички развитак девербатива глагола *жѣти/жѣти* (< псл. *žeti) изведеног суфиксом -уљ од корена његове презентске основе можемо представити на следећи начин: ‘оно што је обликовано стискањем, односно оно што се под каквим притиском испутило’ → ‘нешто лопасто и тврдо (настало као резултат притискања)’ → ‘чвор, чворновато дрво’ / ‘камен’.

13 Упор. и гл. жмѣљѣти (значење под б.) у РСАНУ (5: 436, s. v.).

14 Упор. и пренесено значење развијено на супротно усмереној вредносној скали: жмѣљѣк 2. ‘здрав, јак, снажан човек’ (РСАНУ 5: 435, s. v.), као и фразеологизам *јак као камен*.

Наведена структурно-семантичка реконструкција може послужити као посредни доказ (семантички паралелизам) исправности ревидиране реконструкције старе индоевропске културне лексеме *гумно* (упор. псл. **gu-mъn-o*), у којој Ж. Варбот пориче у науци дуго присутно становиште да је у питању стара индоевропска сложеница у којој се у функцији прве компоненте јавља пие. основа **gʷo-* (потврђена у стсл. *гѡѡдо*), док је у основи друге псл. глагол **meṭi*, **mъnъ* ‘сабити, стиснути, згужвати’, са претпостављеним значењем ‘место где стока мрви, таба класје’. Ж. Варбот (2012: 246), наиме, сматра да је дата лексема изведена продуктивним псл. суфиксом **-ъno* (упор. **poltъno*, **brašъno*, **brъvъno*) од псл. гл. **gumati* ‘притискати, давити, бити, туцати, дробити’ (упор. сродне балтске глаголе типа лит. *gùmurti*, *gùmuroti* ‘гњечити, месити’ и лет. *gùmulti*, *gùmzīt* ‘стискати, гњечити’), који се јавља као секундарна коренска апофонијска варијанта у гнезду којем припада и глагол **žēti*, **žъmъ* ‘притискати, гњечити’. Начин настанка гумна као ‘утабаног места/земље’ (или секундарно ‘места где се туче и дроби класје’) налази семантичку паралелу у истокореном дијалектизму *жмѣ* као резултативној изведеници исте глаголске радње.

2.1.2. Зунзулиџа

Суфикс *-ул* региструјемо и унутар ономатопејске творбене основе васојевићке им. *зунзулиџа* ‘мали, обично обао камен, каменица’ (СТИЈОВИЋ, 2014: 220, s. v.), чији је елемент *зунз-* у српском језику уобичајен у називима инсеката мотивисаних звуком који они испуштају при летењу и(ли) неким другим активностима: упор. покр. *зѹнзѡр* ‘бумбар’, ‘трут’, ‘балегар’ (РСАНУ 7: 191, s. v.), *зѹнзара* ‘зоол. (често уз реч мува) врста крупне муве’ (Исто), код Вука *зѹнзѡк* ‘(у Подг.) vide говноваљ’ (Караџић, 1852: 215, s. v.), загарачко *зѹнзѡљ* 1. ‘врста крупног инсекта, сличног муви’ (Ћупићи, 1997: 130, s. v.), васојевићко *зунзарѹша* 1. ‘крупна мува’ (СТИЈОВИЋ, 2014: 220, s. v.), итд. Будући да је за инсекте означене наведеним лексемама карактеристичан обао и испупччен изглед, можемо претпоставити да је тај моменат био пресудан у томе да деривати ономатопејске основе *зунз(ул)-* почну означавати округле а чврсте предмете, какав је и камен. Не искључујемо притом ни могућност по којој би разматрана номинација била базирана према звуку који се чује приликом осипања оваквог камења.

2.1.3. Брумбулаџ

Васојевићка им. *брумбулаџ* 1. ‘обао камен’ и 2. ‘дебела особа’ (СТИЈОВИЋ, 2014: 52, s. v.) образована је, по свему судећи, према алб. именици *brumbullak* ‘лопта, грудва’ или придеву *rrumbullak* ‘округао’ (СТАНИШИЋ, 1995: 80, s. v. *брумбулаџ*; ПОПОВИЋ, 1951–1952: 170), премда је ономатопејска основа *brombol-/brumbul-* присутна и ван граница контактено прожимајућих северноалбанских и источноцрногорских говора: упор. чакавизме *брумбулаџт* ‘прати бачве у топлој води’ и *брѹмбул* ‘вода којом се испира бачва’ (СТАНИШИЋ, 1995: 80, s. v. *брумбулаџ*), затим Вињине северноиталијанске паралеле *bròmbol* ‘велики округли камен’ и *brombola* ‘мехурић’ (Vinja, 1987: 8–9). Будући да су творбене односно гласовне

варијанте ове васојевићке именице, према нашем увиду у дијалекатску грађу српског језика, присутне једино још у појединим црногорским говорима (упор. у Кучима – *брумбул’ак* ‘израслина, чвор, кврга’ (Петровић, Ћелић и др., 2013: 63, s. v.); у Загарачу – *брубуљак*, *брѣбуљ* и *брубуљца* ‘овећи, обично заобљени камен, или камен уопште, лакши (по правилу) од килограма’ (Ћупићи, 1997: 34, s. v.);¹⁵ *брубуљач* ‘обао камен’ (Црна Гора, Грађа САНУ; в. Поповић, 1951–1952: 160)) – можемо их окарактерисати као изразито територијално обележене. Напомињемо притом и могућност да су поједини творбени ликови међу наведеним могли настати укрштањем са истозначним изведеницама од псл. основе **bqb(ul’)*-, о којима ћемо ниже говорити.

2.1.4. Бѣбуљ и брубуљца

За разлику од распрострањености деривата ономотопејске основе *brombol’/brumbul’*-, деривати корена *буб-* (< псл. **bqb-*) односно основе *бубуљ-* (< псл. **bqbul’*-) присутни су широм словенског говорног подручја. Псл. корен **bqb-* односно основа **bqbol’-/*bqbul’*- (в. ЭССЯ 2: 231–232, s. v. **bqbol’/bqb(’v)l’/...*) наслеђени су – преко балтословенске језичке фазе (упор. лит. *bámba* ‘пупак’, *baĩbalas* ‘дебелко’, *biĩbulas* ‘мехур на води; чвор на штапу, концу’, лет. *baĩba* ‘лопта’, *bumbulis* ‘чвор, чворуга, кврга’) – из праиндоевропског језика (упор. грч. *βομβυλῖς* ‘водени мехур’, сардински *bumbulla* ‘плик’, швед. дијал. *bamb* ‘трбух, мешина’ (Поповић, 1951–1952: 162)). Иако су деривати псл. корена **bqb-* и основе **bqbol’-/*bqbul’*- распрострањени на читавом словенском говорном подручју, према консултованим етимолошким речницима (ЭССЯ 2; SP I) и нашем увиду у дијалекатску грађу српског језика, у значењу ‘(обао) камен’ јављају се претежно у југозападним српским говорима: упор. у Васојевићима – *бѣбуљ/бубуљца* ‘мали, обично обао камен, каменица’ (Стијовић 2014, 52), око Будве – *бѣбуљ* ‘облутак’ (Караџић, 1852: 46, s. v.); у Црмници – *бѣбуљ* ‘камен’ (Милетић, 1940: 589; Поповић, 1951–1952: 159); у Кучима – *б’убуљ* ‘невелик округло камен, који се руком може лако бацити’ (упор. и дем. *бубул’ак*) (Петровић, Ћелић, и др., 2013: 64, s. v. *б’убуљ*); у Загарачу – *бѣбуљ* ‘овећи камен, заобљени камен’ (Ћупићи, 1997: 35, s. v.); у Ускоцима – *бѣбуљак*, *бубуљак/бубуљак*, *бубуљ(а)*, *бѣботак/бѣбутак* ‘каменица, облутак’, *бѣботић* ‘каменица, облица, камен којим се гађа у некога или нешто’, *бѣбуље* ‘камење’ (Станић, 1990: I, 63, s. v.); у Пиви – *бубуљак* ‘мали обао камен, облутак’ (Гаговић, 2004: 24, s. v.), итд.¹⁶ Семантику деривата псл. корена **bqb-* и наведених основа у словенским језицима детаљно је обрадио И. Поповић у свом раду „О словенским коренима **bqb-* и **rqr-* и неким њиховим дериватима”, класификујући именице са овим кореном односно основом у шест семантичких група: 1) ‘надути се, испупчити се’, 2) ‘бити дебео’, 3) ‘округло

15 Упор. и именице *брѣбац/брѣйац* ‘овећи (обично) заобљени камен’ (Загарац) (Ћупићи, 1997: 34, s. v.), ‘повећи камен, облутца, каменица’ (Ускоци) (Станић, 1990–1991: I, 61, s. v.), за чију је творбену основу вероватно био искоришћен разматрани ономотопејски елемент *бру(м)б-*.

16 Вредни пажње су, свакако, и примери са коренским вокализмом *-о/-а-*, на које указује И. Поповић (1951–1952: 160): упор. *бобуљак* ‘обао камен’ (Херцеговина), *бабуљ* ‘облутак’ (Кистање), *бабуљ* ‘облутак’ (Перој).

израштај на телу’, 4) ‘пуптољак’, 5) ‘округао плод, главичаста цваст црног лука’, 6) ‘лоптаст предмет уопште’ (Поповић, 1951–1952: 163). У последњу групу, поред именица са значењем ‘мехур’ (чеш. *bublina*, *boubol*, *bůbol*, пољ. *bąbel*, *bębel*, *bębol*; упор и словен. *bobljáti* ‘правити мехуре на води’) односно ‘мехурић’ (чеш. *bubinek*, пољ. *bąbelek* ‘мехурић; украс у облику лоптице’), те рус. *бубуля* ‘кишна капљица’, глуж./длуж. *bublin* ‘дугме’),¹⁷ сврстао је и српско-хрватску им. *бубуљ* са значењем ‘облутак’ (Исто).

2.2. О једној творбеној специфичности разматраних назива: о суфиксу -ул/-уљ

У творбеној структури разматраних лексема јавља се суфикс -ул односно његова варијанта – суфикс -уљ, на које су, у појединим случајевима, наслојени и други суфикси, поглавито деминутивног значења (упор. *брумбул-аћ*, *бубуљ-ица*, *зунзул-ица*).

Словенски по пореклу суфикс -уљ (< *ul’ъ) на савременом синхронном пресеку српског језика неретко се користи у творби именица женског рода често експресивног значења (упор. имена крава *плавуља*, *сивуља*, затим именице са пејоративним значењем типа *грдуља* или аугментативним типа *црепуља*, итд.), док је у извођењу именица мушког рода ограничено продуктиван. Према *Обратном речнику* М. Николића (2000) и РСАНУ, ту спадају изведенице од придевских основа типа *драгуљ*, *кривуљ*, *модруљ*, затим изведенице *врџуљ*, *трџуљ* од глаголских основа, као и оне од основа ономатопејског порекла (нпр. *бубуљ*, *шџуљ*), од којих су неке у потпуности деетимологизоване (упор. им. *кџуљ* (РСАНУ 10: 146, s. v.) / *кџуљ*² (Исто: 145, s. v.) ‘назив биљке’; *кџуљ* покр. 1. ‘скуп бродова који заједно плове’, 2. ‘скупина, група (људи)’, 3. ‘заједничко помешано власништво, заједнички фонд; задруга, комуна’, 4. ‘бурна збивања, превирање, метеж, немир’ (РСАНУ 11: 23–24, s. v.) / *кџуљ* ‘заједнички рад, моба’ (Исто: 23, s. v.); *маџуљ*¹ покр. а. ‘измуљано, изгњечено грождје, кљук’, б. ‘маџт, грождјани сок, непревредло вино, шира’ (РСАНУ 12: 177, s. v.); *мџуљ* покр. 1. а. ‘испупчење на кожи, мехур са накупљеном течности настао од притиска, трења, плик’ и б. ‘задебљање, отвордла кожа (обично на длану, прстима), настала од трења, притиска, жуљ’, 2. ‘испупчење на кожи изазвано запаљењем ткива при чему се ствара гној, чир’ (Исто: 800, s. v.);¹⁸ итд).

Ф. Славски [Ślawski] суфиксне варијанте *-ul’/*-ul’ъ (типа *krivul’/*krivul’ъ) сматра прасловенском иновацијом у односу на пие. суфикс *-ulo односно балтски -ulas, -ulus, истичући да је сложен по структури суфикс *-ul’ъ настао наслојавањем тематског суфикса *јъ на основе изведене примарним суфиксом *-ul’ъ, као пандан литавским суфиксима -ulus, -ulis за творбу различитих изведе-

17 Наведеним чешким и пољским именицама у значењу ‘мехур’ придружимо и буг. дијал. *бумбули* ‘мехури у води’, мак. *бабуле* ‘мехур, мехурић’, слов. дијал. *bublinka* ‘мехурић’, *bublina* ‘водени мехурић’ (ЭССЯ 2: 231–232, s. v. *bъbъ/*bъbъ/*bъbъ/...), као и друге словенске именице са општим значењем ‘лоптаст, округлао предмет’: упор. чеш. *bambule* ‘нешто округло’, слов. дијал. *bombul’a* ‘лопта’, *bombolec* ‘брадавица дојке’, рус. дијал. и укр. *бублик* ‘малено округло пециво, мали ђеврек’ (Исто).

18 О етимологији и семантици им. *мосуљ* писао је И. Поповић (1950).

ница од именских и глаголских основа (SP I: 110–111). Међутим, однос суфикса -уљ и -ул у савременом српском језику знатно је сложенији будући да је колебању ових суфиксних варијаната на јужнословенском терену могло допринети и укрштање са романским суфиксом -ul (в. Радић, 2018: 26–27). Примера ради, у нашем корпусу овај (влашко-)романски суфикс би се могао посведочити у изведеници *брумбулак*, док би њена палатална варијанта *брумбуљак* својом творбеном структуром могла сведочити о миксоглотском укрштању са творбеним типовима које карактерише словенски суфикс -уљ.

3. О разнородности васојевићких назива за камен

Анализом разматраног корпуса осветљава се и географским положајем овог говора условљена разнородна лексика, будући да су језички контакти словенског становништва овог ареала са старобалканским, албанским и романским становништвом, као и својевремени утицај османлијских поробљивача, оставили трага и на овој малој групи лексема. Осврнућемо се у основним цртама на ове лексичке слојеве.¹⁹

3.1. Лексички слојеви домаћег порекла

За већину обрађених назива утврдили смо, очекивано, словенско порекло. Будући да је реч о лексици народног идиома – који, неспутан нормом књижевног језика, баштини и кумулира слојеве лексике различите старине – унутар словенског дела обрађене грађе могу се издвојити следећи лексички слојеви: **а)** *прасловенско лексичко наслеђе*, тачније лексеме чији се творбени ликови могу реконструисати на псл. нивоу, али које су семантички иновирани на терену јужних српских говора: бѣбѣљ (< *bǫbul’ъ (в. ЭССЯ 2: 231–232, s. v. *bǫbǫl’ъ/*bǫb(’ъ) l’ъ/...)), *метѣч* (< *metačъ (в. ЭССЯ 18: 108, s. v.)),²⁰ *цица* (упор. и мак. дијал. *цицка*, рус. *тѣтъка*, *тѣтя* ‘дојка’) – именица коју, иако је ЭССЯ на псл. нивоу не реконструише, с обзиром на њене паралеле у другим индоевропским језицима (упор. грч. *τίτθς*, *τίτην*, јерм. *tīt*, англосакс. *titt*, срвнем. *Zitze*, норв. *titta* ‘дојка’ (Фасмер IV: 62, s. v. *тѣтъка*, *тѣтя*), алб. *thithë* ‘брадавица дојке, цуцла’ (< протоалб. *thitsā) (Orel, 1998: 479, s. v.)), можемо сматрати праиндоевропским лексичким наслеђем у прасловенском; **б)** *прасловенски дијалектизми познати*, судећи по расположивим лексикографским изворима, *само јужнословенским језицима*: *крш* ‘камен, стена; каменити терен’, пореклом од псл. дијалектизма *krǫšъ (упор. мак. *крш* ‘одломци, комади (нечег поломљеног); *крш*, каменити терен’, буг. дијал. *крѣш* ‘глагол. им. од гл. *крѣша*’ и ‘стрмина’, словен. *krš* ‘стена’ (ЭССЯ 13: 54–55, s. v. *krǫšъ; БЕР III: 66–67, s. v. *крѣш*));²¹ **в)** *иновативна лексика*, тј. она

19 Током историјског развитка васојевићког говора, као и народних говора уопште, различити лексички слојеви су се наслојавали један на други, због чега – како истиче С. Вучковић проучавајући драгачевску лексику у дијахроној перспективи – лексикон дијалекта „својим кумулативним потенцијалом показује здруженост опозитних, конзервативних и иновативних тенденција” (Вучковић, 2020: 40).

20 Псл. им. *metačъ изведена је суфиксом -čъ за nomina agentis и nomina instrumenti од инфинитивне основе псл. глагола *metati (se).

21 Узгред, уколико пођемо од претпоставке да им. *ѣлоча* у јужнословенским језицима потиче од псл. дијалектизма *plakā, односно да није реч о позајмљеници из грчког, и њу можемо прикључити датом лексичком слоју.

лексика чији су творбени ликови уобличени током самосталног развитка говора српског језика: *бубуљѝца*, *валутѝца* и *валутѝк*, *брѝдњѝк*, *бродовњѝк*, *брѝда*, *крѝкалица* и *прескѝкалица*, *мѝзац/мѝзец*, *пѝткѝч*, *зунзуљѝца*, *жмѝљ*.

3.2. Лексички слојеви страног порекла

У разматраном корпусу присутни су и називи за камен који припадају не-словенским лексичким слојевима датог говора – романском, албанском и турском. У балканистичком контексту посматрано, нарочито су значајни примери за које се може претпоставити да представљају директне или индиректне трагове балканског латинитета на црногорском тлу. Наиме, према претпоставци А. Ломе, им. *киљан* општег значења ‘пободен камен’ (упор. васојевићко *киљан* 1. ‘камен међаш’, 2. ‘камен или дрво који у игри пловкања служи као мета’ (СТИЈОВИЋ 2014: 279)) на црногорском тлу највероватније представља далматоромански остатак (упор. вељотско *kilauna*),²² док за грецизам *плоча* П. Скок сматра да је у јадранске говоре (одакле је даље продро у унутрашњост) доспео посредством далматороманског облика *placca*.²³ У јужнословенским говорима глас *č* у *плоча* уопштен је највероватније према дериватима ове именице изведеним суфиксима који су започињали палаталним вокалом (нпр. суфиксом *-ъпѣ*: срп. *плочан*) (Skok II: 686–867, s. v. *ploča*; БЕР IV: 362–363, s. v. *плѝча*), док би вокалска измена *a > o* у корену ове речи, уколико узмемо у обзир поменуто далматороманско посредништво, припадала реду вокалских промена типа *Cattaro > Котор* (Skok II: 674, s. v. *plaka*), *baca > боква* (Ligorio, 2014, s. v. *placa*). Истоветног порекла била би и васојевићка им. *плѝвка* ‘камена плочица која служи за пловкање’ (СТИЈОВИЋ 2014: 479), која се у црногорским говорима, према подацима у *Српском рјечнику*, сусреће и у гласовном лику *плѝјка* (Караџић 1852: 508, s. v.), док се, према грађи коју доноси П. Скок у свом етимолошком речнику, на месту гласа *v* и *j* пред завршетком *-ка* ове речи на српско-хрватском говорном терену могу наћи и сугласници *n* и *č* (Skok II: 674, s. v. *plaka*).²⁴ Судећи по томе, разматрана им. *плѝвка*, као и друге претходно поменуте варијанте, представљају ништа друго но различите адаптације грчке позајмљенице која је преко далматороманског облика *placca* доспела у језик на Јадрану, а одатле продрла у унутрашњост српско-хрватске језичке територије.

22 О распрострањености им. *киљан* и њеном могућем пореклу писао је А. Лома, утврдивши да се у значењу ‘камен међаш, међник’ чује широм данашње црногорске територије (Цетиње, Цуце, Загарац, Никшић, Васојевићи, Ускоци), а можда и у Херцеговини (Лома, 2009: 91). Како истиче поменути аутор, корени употребе ове именице на наведеној територији вероватно леже у пракси омеђивања пободеним каменовима (*киљанима*), дубоко укоренењој у Средоземљу, коју су Словени, ступивши на просторе са оскудним обрадивим земљиштем, могли примити од земљорадничког романског становништва које су затекли у Приморју (Исто: 94–96).

23 Посматрано на општесловенском плану, разматрана именица посведочена је само у јужнословенским језицима (упор. словен. *pločevina*, дијал. и стсловен. *plōča*, *plōča* (в. Snoj, 2016: 552, s. v. *pločevina*), буг. и мак. *плоча*), док ју је, посматрано на пие. језичкој равни, могуће довести у етимолошку везу са пие. кореном **pleh.k-* ‘широк, плѝснат, раван; раширити (се), равнати’, чији би потенцијални континуант у прасловенском била им. **plakā* (Skok II: 674, s. v. *plaka*, 686–867, s. v. *ploča*; БЕР IV: 362–363, s. v. *плѝча*; Snoj, 2016: 552, s. v. *pločevina*). Међутим, судећи према њеној географској ограничениости, она у јужнословенским говорима највероватније представља грецизам (упор. грч. *πλάξ*, *-κόξ* ‘широка и равна површина’, < пие. **pleh.k-*). В. и Ligorio, 2014, s. v. *placa*.

24 В. и Ligorio, 2014, s. v. *placa*.

Старијем романском слоју лексике у говору Васојевића припададе би још именице *мулина* и *мулџ* ‘камен лапорац’ (упор. лат. *mollia*)²⁵ и им. *мрамор* (упор. лат. *marmor* ← грч. *μάρμαρος*), о чијој старини сведочи ликвидна метатеза *-ra-* (*мрамор*) < *-ar-* (*marmor*),²⁶ док би новијем (млађем) слоју романизама припадао им. *шкџла* ‘ситни камен, туцаник, шодер’ (упор. итал. *scaglia* ‘љууска, крљушт’, ‘одломци, ситни делови нечега’). Значајно је поменути да претпостављени итал. предлогачак *scaglia* потиче из истог пие. коренског гнезда (упор. пие. **(s)kel-/*(s)kōl-* ‘резати’ (в. Pokorny, 1959: III, 923–927)) као и псл. именице типа **skala* (упор. срп.-хрв. *скала* ‘камен, стена; шупљина у стени’ (Skok III: 254, s. v.), буг. *скалџа*, словен. *skála*, рус., укр. *скалџа*, чеш., слов. *skala*, пољ., глуж., длуж. *skała* у значењу ‘стена, камен’; рус. *осколок* ‘комад, одломак’, са другачијим ступњем превоза (Фасмер III: 630, s. v.))²⁷ и **skalьba/*skolba*²⁸ (упор. словен. *škalba*, чеш. *šklaba*, слов. *sklabina/šklabina/škalubina*, укр. *скалуба, скалубина, глуж. škaľba, škaľoba* ‘пукотина, напрстина’ (Варбот, 1984: 202)). Стога, према нашем мишљењу, не би било неосновано размотрити и могућност по којој би васојевићка им. *шкџла*, која се јавља и у значењу 1. ‘пролаз, просек преко планинског гребена’ (Стијовић, 2014: 687, s. v.), била континуант псл. им. **skala*, чије би се етимолошко (примарно) значење могло дефинисати као ‘процеп настао услед пуцања; делови, одломци нечега што је услед пуцања, ломљаве доведено до уситњења’.

Несловенском слоју разматраних назива припада и раније анализирана васојевићка лексема *брумбулџ* (упор. и кучко *брумбул*) ‘џак ‘израслина, чвор, кврга’ (Петровић, Ђелић и др., 2013: 63, s. v.), за коју се претпоставља да је у тим говорима обликована према алб. именици *brumbullak* ‘лопта, грудва’ или пак придеву *rrumbullak* ‘округао’. Значајно је притом поменути да унутар ексцерпираних грађе бележимо и супротан смер међујезичког утицаја (источни црногорски говори → северни албански говори): упор. алб. *karsh* (Велика Малесија), *kërsh* (Пука) ‘стена’ према јужнословенској им. *криш* (Станишић, 1995: 86). У говору Васојевића забележен је и турцизам *тџпрак* у значењу ‘камен којим се ограђује огњиште’. Овај турцизам присутан је широм српског говорног подручја у значењу ‘територија, земљиште; кућно огњиште, дом’ (Škaljić, 1966: 620, s. v.),²⁹ док

25 У раду Р. Стијовић „Романизми у говору Васојевића” (в. Стијовић 1996) и докторској дисертацији А. Тешић *Романизми у народним говорима Старе Црне Горе и Брда*, разматране именице са кореном *мол-* сматрају се романизмима. Наиме, А. Тешић (2016: 189, s. v. *муло*), идући за О. Лигоријем (2014, s. v. *mollia*), дате лексеме оцењује као далматороманске остатке од лат. *mollia* (упор. лат. прид. *mollis* ‘гибак, мек’).

26 В. Skok II: 462, s. v.; Ligorio, 2014, s. v. *marmore*.

27 Упор. пољ. *skalić sie* ‘туцати, бити покривен пукотинама’, затим и одговарајуће примере у генетски блиским балтским језицима: лит. *skeliù, skėlti* ‘цепати, разбијати’, *skilti, skilù* ‘туцати, прскати’, *skalà* и лет. *skala, skals* ‘иверица, иверје’, као и поједине примере у другим ие. језицима: грч. *σκάλλω* ‘копам, сечем’, стисл. *skilja* ‘раздвајати’, гот. *skilja* ‘месар, касапин’, јерм. *celum* ‘цепати, разбијати’, хет. *iškallā(i)-* ‘ломити, рушити’, алб. *halë* ‘рибља крљушт, рибља кост, комадић’, и др. (Фасмер III: 631, s. v. *скалџити*).

28 Према мишљењу Ж. Варбот (1984: 202), чеш. *šklaba*, слов. *sklabina*, веларно *š* у морав. **škalbina* и глуж. *škaľba* тешко се могу извести из псл. облика **skalьba* (како је првобитно реконструисао Махек), већ пре из псл. **skolba*, пореклом из пие. коренског гнезда **skel(b)-*, са проширењем *b*.

29 Упор. нпр. значење ове лексеме у Кучима – *тџпрак* ‘ак ‘удџт’ (Петровић, Ђелић и др., 2011: 400) и Прошћењу – ‘кућно огњиште, дом’ (Вујичић, s. v.). В. и РМС (VI: 240), s. v. *тџпраг* и *тџпрак*!

је секундарно значење ‘камен којим се ограђује огњиште’, према нашем увиду у дијалекатску грађу српског језика, развио само у Васојевићима.

4. Закључак

Спроведеним истраживањем у оквиру једне изоловане лексичко-семантичке групе коју чине називи за камен указали смо на шароликост порекла разматраних лексема (уосталом, карактеристичну за васојевићки лексикон уопште) те путеве њиховог формирања (лексичко наслеђе, супстратски приноси, лексичка контактна прожимања, иновативни лексички слој), архаичност и ексклузивност ових лексичких јединица те њихов значај за ревизију или потврду неких већ постојећих етимолошких интерпретација. Кроз ову анализу оцртане су у извесној мери и границе распрострањања појединих лексема и њихових значења, како на јужнословенском тако и на ширем, општесловенском терену.

Резултати анализе разматраног корпуса показали су да је каменити крајолик у коме Васојевићи обитавају утицао на бројност назива за камен у овом говору, као и на разноврсност мотивационих модела који леже у основи њихове номинације. Све то још једном је потврдило значај дијалекатске лексике у историјски усмереним лексиколошким истраживањима, тј. незаобилазну улогу овог извора како у етимолошким (пре)испитивањима, тако и у истраживањима ареално-типолошке и етнолингвистичке оријентације.

Литература

- Варбот, Ж. Ж. (1984). *Праславянская морфонология, словообразование и этимология*. Москва: Наука.
- [Varbot, Ž. Ž. (1984). *Praslovjanskaja morfonologija, slovoobrazovanie i etimologija*. Moskva: Nauka]
- Варбот, Ж. Ж. (2012). *Исследования по русской и славянской этимологии*. Москва/Санкт-Петербург: Нестор-История.
- [Varbot, Ž. Ž. (2012). *Issledovanija po ruskoj i slavjanskoj etimologii*. Moskva/Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija]
- Вучковић, С. (2020). Из дијалекатских лексичких ресурса (лексика Драгачева у дијахроној перспективи). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 49(3), 37–53.
- [Vučković, S. (2020). Iz dijalekatskih leksičkih resursa (leksika Dragačeva u dijahronoj perspektivi). *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 49(3), 37–53]
- Куркина, Л. В. (1979). Названия горного рельефа (на материале южнославянских языков). *Этимология* (1977), 39–54.
- [Kurkina, L. V. (1979). Nazvanija gornogo rel'eфа (na materiale južnoslavjanskih jazikov). *Etimologija* (1977), 39–54]
- Лома, А. (2009). Киљан „пободен камен“ – далматоромански остатак на тлу Црне Горе?. *Јужнословенски филолог*, LXV, 89–99.
- [Loma, A. (2009). Kiljan „poboden kamen“ – dalmatoromanski ostatak na tlu Crne Gore?. *Južnoslovenski filolog*, LXV, 89–99]

- Поповић, И. (1950). Мосолъ, мосур, мрсулъ и сл. *Наш језик, н. с., II(3–4)*, 127–139.
 [Popović, I. (1950). Mosolj, mosur, mrsulj i sl. *Naš jezik, n. s., II(3–4)*, 127–139]
- Поповић, И. (1951–1952). О словенским коренима *bqb-* и *pqp-* и неким њиховим дериватима. *Јужнословенски филолог, XIV(1–4)*, 159–171.
 [Popović, I. (1951–1952). O slovenskim korenima *bqb-* i *pqp-* i nekim njihovim derivatima. *Južnoslovenski filolog, XIV(1–4)*, 159–171]
- Радић, П. (2018). *Творба речи и миксоглоотија: прилози о суфиксацији у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- [Radić, P. (2018). *Tvorba reči i miksoglotija: prilozi o sufiksaciji u srpskom jeziku*. Beograd: Друштво за српски језик i књижевност Србије]
- Станишић, В. (1995). *Српско-албански језички односи*. Београд: САНУ, Балканолошки институт.
- [Stanišić, V. (1995). *Srpsko-albanski jezički odnosi*. Beograd: SANU, Balkanološki institut]
- СТИЈОВИЋ, Р. (1996). Романизми у говору Васојевића. У Ј. Планкош (ур.), *О лексичким позајмљеницама: зборник радова са научног скупа Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина* (стр. 277–297). Београд: Институт за српски језик САНУ/Суботица: Градска библиотека.
- [Stijović, R. (1996). Romanizmi u govoru Vasojevića. U J. Plankoš (ur.), *O leksičkim pozajmljenicama : zbornik radova sa naučnog skupa Strane reči i izrazi u srpskom jeziku, sa osvrtom na isti problem u jezicima nacionalnih manjina* (pp. 277–297). Beograd: Institut za srpski jezik SANU/Subotica: Gradska biblioteka]
- Тешић, А. (2016). *Романизми у народним говорима Старе Црне Горе и Брда* (необјављена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
- [Tešić, A. (2016). *Romanizmi u narodnim govorima Stare Crne Gore i Brda* (neobjavljena doktorska disertacija). Filološki fakultet, Beograd]
- Vinja, V. (1987). Etimološki prilozi čakavskoj aloglotiji III. *Čakavska rič, XV(1)*, 3–41.
- Ligorio, O. (2014). *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici* (neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Zadru.
- SP (1974–). *Słownik prasłowiański (I–VIII, red. F Sławski)*. Wrocław/Warszawa/Kraków/Gdańsk: PAN.

Извори

- БЕР (1971–). *Български етимологичен речник (I–)*. Софија: БАН.
- [BER (1971–). *Bŭlgarski etimologičen rečnik. (I–)*. Sofija: BAN]
- Боричић, В. (2002). *Рјечник васојевићког говора*. Београд: Просвета.
- [Boričić, V. (2002). *Rječnik vasojevičkog govora*. Beograd: Prosveta]
- Вујичић, М. (2018). Речник говора Прошћења: електронско издање. *Расковник: речничка платформа*. Доступно преко: <http://raskovnik.org/recnici/MV.RGP> [31. 08. 2020]
- [Vujičić, M. (2018). *Rečnik govora Prošćenja: elektronsko izdanje. Raskovnik: rečnička platforma*. Dostupno preko: <http://raskovnik.org/recnici/MV.RGP> [31. 08. 2020]]

- Гаговић, С. (2004). Из лексике Пиве (село Безује). *Српски дијалектолошки зборник*, LI, 1–312.
- [Gagović, S. (2004). Iz leksike Pive (selo Bezuje). *Srpski dijalektološki zbornik*, LI, 1–312]
- Даничић, Ђ. (1863–1864). *Рјечник из књижевних старина српских* (I–III). Београд: Државна штампарија.
- [Daničić, Đ. (1863–1864). *Rječnik iz književnih starina srpskih* (I–III). Biograd: Državna štamparija]
- Динић, Ј. (2008). *Тимочки дијалекатски речник*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- [Dinić, J. (2008). *Timočki dijalekatski rečnik*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU]
- Елезовић, Г. (2017). Речник косовско-метохиског дијалекта: дигитално издање. *Расковник: речничка платформа*. Доступно преко: <http://raskovnik.org/recnici/GE.RKMD> [31. 08. 2020]
- [Elezović, G. (2017). Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta: digitalno izdanje. *Raskovnik: rečnička platforma*. Dostupno preko: <http://raskovnik.org/recnici/GE.RKMD> [31. 08. 2020]]
- Златановић, М. (2017). Речник говора јужне Србије: дигитално издање. *Расковник: речничка платформа*. Доступно преко: <http://raskovnik.org/recnici/MZ.RGJS> [31. 08. 2020]
- [Zlatanović, M. (2017). Rečnik govora južne Srbije: digitalno izdanje. *Raskovnik: rečnička platforma*. Dostupno preko: <http://raskovnik.org/recnici/MZ.RGJS> [31. 08. 2020]]
- Златковић, Д. (2014). *Речник пиротског говора* (I–II). Београд: Службени гласник.
- [Zlatković, D. (2014). *Rečnik pirotskog govora* (I–II). Beograd: Službeni glasnik]
- Караџић, В. Ст. (1852). *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Беч: Штампарија Јерменског манастира.
- [Karadžić, V. St. (1852). *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima*. Beč: Štamparija Jermenskog manastira]
- Милетић, Б. (1940). Црмнички говор. *Српски дијалектолошки зборник*, IX, 14–455.
- [Miletić, B. (1940). Crmnički govor. *Srpski dijalektološki zbornik*, IX, 14–455]
- Николић, М. (2000). *Обратни речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска/Београд: Институт за српски језик САНУ.
- [Nikolić, M. (2000). *Obratni rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska/Beograd: Institut za srpski jezik SANU]
- Петровић, Д., Ђелић, И., Капустина, Ј. (2013). Речник Куча. *Српски дијалектолошки зборник*, LX, 1–461.
- [Petrović, D., Đelić, I., Kapustina, J. (2013). Rečnik Kuča. *Srpski dijalektološki zbornik*, LX, 1–461]
- Петровић, Д., Капустина, Ј. (2011). Из лексике Качера. *Српски дијалектолошки зборник*, LVIII, 1–336.
- [Petrović, D., Kapustina, J. (2011). Iz leksike Kačera. *Srpski dijalektološki zbornik*, LVIII, 1–336]
- РМС (1967–1976). *Речник српскохрватскога књижевног језика* (I–VI). Нови Сад: Матица српска.

- [RMS (1967–1976). *Rečnik srpskohrvatskoga književnoga jezika* (I–VI). Novi Sad: Matica srpska]
- РСАНУ (1959–). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1–). Београд: САНУ.
- [RSANU (1959–). *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (1–). Beograd: SANU]
- Станић, М. (1990–1991). *Ускочки речник* (I–II). Београд: Научна књига.
- [Stanić, M. (1990–1991). *Uskočki rečnik* (I–II). Beograd: Naučna knjiga]
- СТИЈОВИЋ, Р. (2014). *Речник Васојевића*. Београд: Чигоја штампа.
- [Stijović, R. (2014). *Rečnik Vasojevića*. Beograd: Čigoja štampa]
- Фасмер, М. (1986–1987). *Этимологический словарь русского языка* (I–IV, перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачёв, второе издание). Москва: Прогресс.
- [Fasmer, M. (1986–1987). *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka* (I–IV, perevod s nemetskogo i dopolnenija O. N. Trubačov, vtore izdanie). Moskva: Progres]
- ЏВИЈЕТИЋ, Р. (2014). *Речник Ужичког говора*. Београд: Службени гласник.
- [Cvijetić, R. (2014). *Rečnik Užičkog govora*. Beograd: Službeni glasnik]
- ЋУПИЋ, Д., ЋУПИЋ, Ж. (1997). *Речник говора Загарача. Српски дијалектолошки зборник, XLIV, 3–576.*
- [Ćupić, D., Ćupić, Ž. (1997). *Rečnik govora Zagarača. Srpski dijalektološki zbornik, XLIV, 3–576*]
- ЭССЯ (1974–). *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд* (вып. 1–30, ред. О. Н. Трубачев; 31–32, ред. О. Н. Трубачев и А. Ф. Журавлев; 33–, ред. А. Ф. Журавлев). Москва: Наука.
- [ESSJA (1974–). *Etimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov. Praslavjanskij leksičeskij fond* (vyp. 1–30, red. O. N. Trubačov; 31–32, red. O. N. Trubačov i A. F. Žuravljev; 33–, red. A. F. Žuravljev). Moskva: Nauka]
- Derksen, R. (2008). *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden/Boston: Brill.
- Orel, V. (1998). *Albanian etymological dictionary*. Leiden/Boston/Köln: Brill.
- Pokorny, J. (1959). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (I–III). Bern/München: A. Francke.
- RJAZU (1880–1976). *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (I–XXIII). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (I–IV). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Snoj, M. (2016). *Slovenski etimološki slovar* (tretja izdaja). Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

Olga I. Bogunović

Summary

FOLLOWING THE PATH OF DEVELOPMENT OF SERBIAN DIALECTAL LEXEMES: NAMES FOR STONE IN THE VASOJEVIĆ'S SUBDIALECT

This research study deals with: 1) the motivational diversity of the name for stone in the Vasojević's subdialect, and the impact of non-linguistic context on the Vasojević's need for special appellations for different types of stone, and 2) the diversity of origin of this lexical-semantic group, as well as the Vasojević's lexicon in general, and the ways of its formation (lexical inheritance, substrate influence, lexical permeations through contact, innovative lexical layers). By analyzing individual lexemes, we have once again confirmed the importance of dialectal lexemes in historically oriented lexicological research and the unavoidable role of this source both in the revision or strengthening of some existing etymological interpretations, and in the research of areal-typological and ethnolinguistic orientation.

Key words:

reconstruction of motivation, models of nomination, etymology, lexical layers, dialectal lexemes, Vasojevićs